

Kami in šintoistična kozmogonija

Maja Milčinski

The paper discusses the notion of kami, which reflects the basic Japanese way of considering nature, the land, deities and the people. The Japanese cosmogonic myths and the cosmic harmony of myriads of kami are presented as a contrast to the one absolute God in the monotheistic religions.

Šintoizem, Shinto (pot božanstev, bogov) je ime, ki so ga dali stari, prvotni, domači religiji Japonske, da bi ga razlikovali od kasnejših verovanj, ki so prodrli v deželo (npr. budizem, konfucianizem). Šintoizem je naravnian na čaščenje "kami-jev" (svetih sil, božanstev), ki jih povezujejo z določenimi kraji in naravnimi objekti, tudi z določenimi skupnostmi, plemeni, posamezniki. Kamije ponavadi častijo v svetiščih, kjer se njihova duhovna prisotnost razodeva s specifičnimi simboli, npr. značilnimi šintoističnimi oboki, nekakšnimi vrati, imenovanimi "torii", ki označujejo prehod v svetišče ali posvečen prostor ali "gohei-ji", papirnatimi praporčki, zastavicami, ki naj bi privlačevale božanstva, uporabljajo pa jih tudi pri obredih očiščevanja. Častilci prihajajo v svetišča, kjer izvajajo često samotno molitev, ki jo začenjajo z dvakratnim ploskom dlani. Javna čaščenja pa opravljajo duhovniki, ki izvajajo tudi obrede očiščevanja, opravljajo darovanja in berejo molitve. Še danes veliko prebivalcev Japonske po rojstvu prinese novorojenega otroka v šintoistično svetišče, da ga tam posvetijo "kami-ju", ki ga ta družina časti. V šintoistično svetišče prihajajo tudi ob Novem letu in drugih praznikih. Posamezna svetišča gojijo tudi različne tradicije praznovanj oz. javnih priložnosti, ki vključujejo udeležbo ljudstva pri plesu, procesijah, kresovih. Še danes je vsa Japonska preprejena s svetišči in kapelicami, ki častijo kamije, božanstva v njihovih najrazličnejših oblikah, od lokalnih različic, gora, dreves, slapov, riževih polj, pa vse do sil, ki naj bi delovale v širšem, celo nacionalnem obsegu. V zgodnjih obdobjih japonske zgodovine je zvezo z božanstvi s svojimi šamanskimi sposobnostmi vzdrževala duhovnica klana. Ta zgodnja oblika šintoizma pa se je v 6.stol.n.št. spremenila pod vplivi budizma, konfucijanstva in daoizma, kot tudi drugih kulturnih dosežkov, ki so v tistem času začeli pritekati iz takrat razvitejše Kitajske na Japonsko.

Za Japonsko je značilna interakcija treh glavnih verstev: šintoizma, budizma in konfucianizem, ki se jim je kasneje pridružilo še krščanstvo. To je često privedlo do združevanja obredja starejše religije, torej šintoizma, z uvoženimi sistemi. V času obdobja Meiji (1868-1912) postane šintoizem državna religija Japonske, toda ob koncu vojne, leta 1945. izgubi to svojo posebno vlogo, s čimer je cesar izgubil svojo vlogo direktnega zastopnika svetega na zemlji, čeprav ima še posebne funkcije pri očiščevalnih obredih in obredih sajenja riža. Tako po drugi svetovni vojni postane šintoizem spet samo ena izmed

religij Japonske, ne več glavna, čeprav še vedno velja za osnovno, najstarejšo japonsko religijo. Tako je treba še danes v šintoizmu prepoznavati vsaj dva nivoja. Po eni strani gre tu za praktike, verovanja, ritual, ki je neločljivo povezan z lokalno, vaško organizacijo Japonske, po drugi strani pa za religijo, ki je močno vezana na japonski cesarski sistem in oblast. To vprašanje odnosa šintoizma do japonske vladarske hiše je zelo zapleteno, kar se je najbolj odražalo med drugo svetovno vojno. Pomembno pa je poznati tudi ta element šintoizma, namreč utrditev le-tega kot nacionalne religije, ki je (in jo delno še) uživala državno podporo. Japonski cesarji so namreč trdili, da je njihov prednik legendarni cesar Jimmu, ki so mu pripisovali ustanovitev japonske države leta 660. pr.n.št. Pripoved sega nazaj v preprost mit stvarjenja, v katerem sta se božanska brat in sestra Izanagi in Izanami spustila na zemljo in ustvarila japonsko otočje in vrsto božanstev. Izanami je umrla potem, ko je rodila boga ognja, Izanagi pa ji je sledil v svet mrtvih, vendar ga je od tam odgnalo gnijoče stanje njenega telesa. Potem, ko se je očistil v reki, se je rodila vrsta božanstev, med katerimi sta bili Amaterasu - Boginja Sonca in Susa-no-oo - Bog Neurja najpomembnejši. Ti dve božanstvi pa sta ustvarili tretjo generacijo bogov. Po eni plati je bila Boginja Sonca tako užaljena zaradi surovega vedenja svojega soproga-brata, ki je pokončal njena riževa polja in se celo podelal v njeno palačo, da se je umaknila v neko votlino. Ni se želela več prikazati in je pogreznila ves svet v temo. Na srečo so si druga božanstva izmislila zabavo - razuzdan ples in jo uspela izvabiti ven. Susa-no-oo je bil potem izgnan v Izumo, kjer je po tej sicer problematični verziji politične kozmogonije, postal prednik vladarjev, ki so bili v nenehnem sporu z verigo vladarjev, ki so izšli od Boginje Sonca same. Ninigi - vnuk Boginje Sonca - se je naselil na severu otoka Kyushu in je prinesel s seboj troje posvečenih znamenj cesarske oblasti: zrcalo (simbol sonca), veliki meč, ki ga je bil Susa-no-oo odkril v telesu velikanske osmeroglave kače, in dragulj magatama. Ninigijev vnuk pa se je uspešno prebil v Yamato, kjer je kot cesar Jimmu osnoval cesarsko linijo. Njegovi nasledniki so končno premagali vladarje iz Izuma in privedli še druge dele Japonske pod njihovo oblast, pustili pa so jim častiti veliko svetišče v Izumu.

Izraz "Shinto" naj bi po sodobnih interpretacijah pomenil pot kamijev (kami no michi). Ta oznaka se prvič pojavi v zgodovinskem delu kroniki Nihon shoki, kjer z njo opisujejo božanstva svetišča. Šele v dvanajstem stoletju začnejo s tem pojmom označevati religijsko doktrino. Beseda, ki je v japonščini zapisana v dveh znakih: "shin" (kami), ki pomeni božanstvo in "to" pot, označuje tudi eno osnovnih naravnosti japonskega šintoizma, uravnavanje življenja, oz. življenje v skladu s kami-ji določenega področja. O naravi kami-jev so bile v različnih obdobjih japonske zgodovine sicer pisane razprave, ki so zagovarjale včasih zelo različne teorije¹, vendar še vedno lahko trdimo, da se Japonci glede na pomen pojma "kami" z njim na teoretskem nivoju, v smislu izoblikovanja različnih doktrin, niso dosti ukvarjali. Osrednje verovanje v šintoizmu pa velja kamijem, v katerih vidi ljudstvo univerzum in prek katerih univerzum nastaja in se vzdržuje. Kamije verniki spoznavajo preko molitve in obredne dejavnosti, ki gradi na priznavanju, potrjevanju odvisnosti človeških bitij od teh božanskih sil in s tem, da s priprošnjo dobivajo ljudje od njih pomoč in ohranjujejo svojo srečo.

¹ Prim. Daniel C. Holtom, The Meaning of Kami. Monumenta Nipponica III, (no. 1, 1940): 1-27, (no. 2, 1940): 32-53, (no. 2, 1941): 25-68.

Za japonsko razumevanje narave kamijev so pomembni klasični teksti Kojiki² in Nihon shoki³. Iz tega mitičnega "obdobja božanstev" sta za našo temo pomembni dve legendi. Prva, ki opisuje že omenjeni sveti par Izanagi-No-Mikoto in Izanami-No-Mikoto, ki sta obšla osrednji steber nebes in s tem ustvarila otoke Japonske, morje, drevesa, veter in poljane. Stvaritev se je dogodila v obliki božanstev, ki varujejo in posebljajo vse pojave. V tej legendi so seveda prisotni elementi kozmogonije, pričevanje o oblikovanju področja Yamato. Druga legenda se najverjetneje nanaša na vulkanski izbruh, ob katerem so nastale nove gore, področja kopnega in morja in govori o opeklinah in smrti Izanami ob rojstvu zadnjega otroka - božanstva ognja. Izanagi naj bi iz jeze ubil božanstvo ognja.

Miti, ki opisujejo izvor kamijev, začenjajo s prvobitnim kaosom in spontanim nastankom skupine kamijev.⁴

"V času nastanka neba in zemlje, so se na Visokem Nebu pojavili Gospodar osrednjega neba, Božanstvo vrhovne moči porajanja in Božanska moč porajanja. Ti trije kamiji so se pojavili v oblikah posameznih kamijev, ki pa so bile nevidne.

Pozneje, ko je bil svet še mlad in podoben oljnemu madežu, ki plava kot kakšna meduza, so iz njega vzniknili poganjki, podobni trstičju, iz katerega sta nato vzniknili božanstvi Vzvišenega moškega trsa in Večno pokončnega nebeškega. Tudi ti dve božanstvi sta vzniknili v obliki posameznih kamijev, ki pa sta bili nevidni. Teh petero božanstev predstavlja pet Posameznih nebeških božanstev. Potem sta se pojavili še božanstvo Zemeljskega večno pokončnega in božanstvo Polja obilnih oblakov. Tudi ti dve božanstvi sta se pojavili v obliki posameznih kamijev, ki pa sta bili nevidni. Zatem so še nastala božanstva (kamiji) Glinenega moškega in ženskega, Post-moškega in -ženskega, Moškega velikih vrat in Ženskega velikih vrat, Božanstvo celotne zemeljske površine in njegova družica, Božanstvo strašnega, in Izanagi in njegova družica Izanami. Slednji predstavljajo sedmo generacijo obdobja kamijev. Kamiji so se porajali sami od sebe iz tega prvinskega svetega kaosa. Zadnji par Izanagi in Izanami sta s tem ko sta ustvarila zemljo in začetke vsega stvarstva, postala nosilca svetega življenja. Vse, kar sta porodila, se imenuje kami - reke, morja, veter, drevesa, gore, ravnine, ogenj. In pozneje je iz njunih solza, krvi in očiščevalne vode nastalo še mnogo drugih kamijev. Vzpostavljena je distinkcija med kamiji Visokega neba in kamiji Zemlje, ki jih sestavlja množica kamijev, ki prebivajo v vseh obličjih narave na zemlji in jih ponavadi povezujejo z določenimi geografskimi točkami. Med kamiji neba in kamiji zemlje obstaja neka določena povezava. Ne da bi racionalno popolnoma razumeli naravo kamijev, Japonci čutijo neko intuitivno povezanost s kamiji kot centri eksistence.

Kamiji izzivajo strahospoštovanje, oboževanje lepega in dobrega. Čeprav ne jasno definirani kot religijski pojem, označujejo rast, rodnost, produktivnost, različne naravne pojave in objekte, kot so: veter, grom, sonce, gore, reke, drevesa, slapovi, različne živali, predniki, predvsem predniki cesarske družine, ker gre v šintoizmu tudi za dokaj problematično interpretacijo zgodovine kot obrambe čaščenja japonskega cesarskega

² Kojiki je najstarejša ohranjena knjiga v japonščini iz 712. leta n. št. V tem obsežnem delu je povzeto ustno izročilo zgodovinskih dogajanj iz prejšnjih stoletij, miti, legende in cesarske genealogije, na osnovi katerih so dokazovali cesarjev izvor pri mitoloških bogovih.

³ Najstarejša uradna zgodovina Japonske, Japonska kronika, ki opisuje dogodke, ki segajo v mitsko preteklost do vladanja cesarice Jito (vladala od 686 do 697). 1. julija 720 naj bi bilo delo končano.

⁴ H. Byron Earhart, Religion in Japanese Experience, Sources and Interpretations (Encino and Belmont, California: Dickenson Publishing Co.Inc., 1974), 14-18.

sistema. Vključujejo lahko tudi zaščitnike določenih lokacij (božanstva in duhove zemlje) in poklicov, duhove narodnih junakov in celo šibke in uboge, npr. tiste, ki so preminuli v tragični smrti.

Šintoistična kozmogonija je zanimiva predvsem kot kontrast. Čeprav bi bilo mogoče v animističnih dimenzijah kamijev najti podobnosti ali osnovo za morebitne komparacije z predkrščanskimi verovanji pri nas, pa nam tu ne služi toliko v komparativne namene. Zanima nas kot primer religije, ki ne priznava vrhovnega Boga, Stvarnika, transcendentnih bogov ali večnih načel. Kamiji so imanentni silam in pojavom sveta. Kozmogonija, kot jo opisuje zgornji citat iz dela Kojiki, ne priznava nekih bitij, ki bi eksistirala že od nekdaj, ustvarjala svet in upravljala z njim. Kamiji so notranja moč narave, sveti sok sveta samega, ki podarijo in podpirajo življenje, rast in kreativnost. Seveda pa obstajajo tudi negativni in destruktivni kamiji, ki prinašajo nezgode in maščevanja, pa jih ljudje kljub temu častijo, saj prav tako pomenijo manifestacijo življenjske moči, čeprav njenega destruktivnega vidika, ki pa prav tako zasluži čaščenje in spoštovanje. Kamiji naj bi preko šamanov častilcem sporočali pomembna vedenja, spoznanja, včasih tudi svoje želje.

Med različnimi kamiji je na Japonskem zelo cenjeno ljudsko božanstvo gora Yama no kami, vse do današnjih dni zaščitnik lovcev, gozdarjev, pa tudi divjih živali, saj ga mora lovec prositi za svoj plen. Strogo božanstvo odkloni plen nepobožnim lovcem ali kaznuje - včasih z boleznijo ali celo s smrtjo - gozdarje, če kršijo nenapisana pravila gozdov. Božanstva naj bi prebivala pod nekaterimi drevesi, ki se jih nikdar ne sme požagati, pa tudi sicer veljajo ob sekanju dreves predpisani rituali in darovanja. Ker naj bi bilo to božanstvo tudi ohranjevalec in ustvarjalec gozdov, jih tudi zasaja in bdi nad njihovim razvojem in rastjo.⁵

Za razliko od tradicionalnega znanstvenega ali teološkega razumevanja nastanka ali stvarjenja univerzuma iz Kaosa in vzdrževanja posameznih elementov v določeni celoti oz. skupnosti, šintoizem goji prepričanje, da množica kamijev deluje v popolnem sozvočju; nikdar ločeni od kozmosa ustvarjajo v kozmični harmoniji vse življenje, rast, srečo, kreativnost, kot tudi trpljenje in uničenje.

Šintoistična kozmogonija ne da slike o nastanku sveta, pač pa prikaže način nastanka kamijev, ki s svojo voljo in dejavnostmi usmerjajo delovanje vsega na svetu. Nastanek vidnega sveta povezujejo s tem, ko dobita Izanagi in Izanami nalogo utrditve dežele in stvarjenja otoka Onogoro:⁶

“Tedaj so nebeška božanstva enoglasno ukazala Izanagi-No-Mikoto in Izanami-No-Mikoto:

‘Dopolnita in utrdita uhajajočo zemljo!’

Dali so jima z dragulji okrašeni meč in jima zaupali to poslanstvo.

Nato sta božanstvi stali na Nebeškem plavajočem mostu. Nagnali sta meč k tlem in pomešali z njim morje z nekim prasketajočim glasom; ko sta pa meč spet dvignila, je morska voda s konice meča odtekla in postala otok. To je bil otok Onogoro.”

Izanagi in Izanami sta se združila in zaplodila svoje prve potomce:⁷

“Sestopila sta z nebes na ta otok, postavila nebeški steber in prostorno palačo.

⁵ Prim. Neumann Nelly, “Yama no Kami-die japanische Berggottheit”, *Folklore Studies*, XXII (1963), 133-366.

⁶ H. Byron Earhart, *Religion in Japanese Experience, Sources and Interpretations* (Encino and Belmont, California: Dickenson Publishing Co. Inc., 1974) 14-18.

⁷ *Ibid.*

Ta čas je (Izanagi-No-Mikoto) vprašal soprogo Izanami-No-Mikoto rekoč:

‘Kako je izoblikovano tvoje telo?’

Odgovorila je rekoč:

‘Moje telo je sicer izoblikovano, kot naj bi bilo, ima pa neko mesto, ki je nezadostno izoblikovano.’

Potem je Izanagi-No-Mikoto dejal:

‘Moje telo je sicer izoblikovano, kot naj bi bilo, ima pa mesto, ki ga je preveč. Zato bi rad to mesto na mojem telesu, ki ga je preveč, vložil na tisto mesto tvojega telesa, ki je pomanjkljivo izoblikovano in tako rodil zemljo. Kaj meniš o tem?’

Izanami-No-Mikoto je odgovorila, rekoč:

‘To bi bilo dobro.’

Potem je Izanagi-No-Mikoto dejal:

‘Potem pa pojdiva midva, ti in jaz, okrog tegale nebeškega stebra in se združiva v zakonskem odnosu.’

Izanami-No-Mikoto je privolila in dejala:

‘Ti pojdi okoli z desne, jaz pa bom šla okoli z leve in se srečala s teboj.’

Ko sta se glede tega sporazumela in obšla steber, je prva dejala Izanami-No-Mikoto:

‘Ana-ni-yasi, kako dober fant!’

Na to je Izanagi-No-Mikoto dejal:

‘Ana-ni-yasi, kako dobro dekle!’

Ko sta vsak svoje izrekla, je Izanagi-No-Mikoto dejal soprogi:

‘Ni primerno, da ženska prva spregovori.’

Vendar - začela sta zarod in rodila otroka - pijavko. Položila sta otroka v čolniček spleten iz trstja ter ga spustila po vodi.

Potem sta ustvarila otok Apa. Tudi tega nista sprejela kot svojega otroka.”

Mit o nastanku sveta se nadaljuje, tako, da postane celoten svet prepojen z esenco kamijev. Postane torej kozmos nasičen s kamiji, saj so kamiji imanentni vsemu svetu. Ni neke narave, ki bi bila ločena od sveta svetega. Svet postopoma prehaja iz kaosa v urejenost, iz konflikta v harmonijo in enotnost, ko kamiji preplavijo celoten svet in ga uredijo v miroljubno sozvočje, ki mu vladajo svete sile - kamiji. Vse organsko in anorgansko živi povezano v tej sveti harmoniji, enotnosti ljudi, živali, gora, rek, gozdov. Celoten univerzum je sveta skupnost živih bitij, realnost, ki je ni potrebno preseči. Ta vidni svet, edini dostopen ljudem, je inherentno dober, čist in lep. Ker ljudje prejmejo svoje življenje od kamijev, tudi posedujejo esenco kamijev, so torej v svoji osnovi čisti in bi naj s svojimi dejanji prispevali k razvijanju sveta, ki temelji na sveti moči kamijev.

Kot kamiji, imajo tudi ljudje napake in doživljajo neuspehe, ki so del bivanjskega projekta. Tudi Izanagi in Izanami nista uspela v njenem prvem poskusu, da bi zagotovila potomstvo. Neuspeh in smrt sta del porajanja življenja; nobenega upanja in iluzij o življenju po smrti ne dopušča. To je tako značilno šintoistično realistično pojmovanje življenja in eksistence. Kot potomci nebeških kamijev smo ljudje polni slabosti in neuvidevnosti do drugih, nepopolni in omejeni smo, pa zaradi vsega tega vendarle ne slabi po naravi. Od tod potreba po obrednem očiščevanju dimenzij fizičnega in duševnega, tako pomembnem v šintoističnem ritualu, saj vodi k boljšemu in polnejšemu življenju.

Kami and Shintoist Cosmogony

Maja Milčinski

The paper discusses the notion of *kami*, which reflects the basic Japanese way of considering nature, the land, deities and the people. Although some similarities between the two could be drawn, no attempts have been made in this paper at a comparative analysis between the Shintoist and ancient Slavic worldview. Rather, the Japanese cosmogonic myths and the cosmic harmony of myriads of kami are presented as a contrast to the one absolute God in the monotheistic religions.